

הרב יעקב פרידמן

מגרש ולא פינה הרהורים בסוגיית החינוך התורני

סוגיית החינוך התורני, בעיקר בגיל הרך וביה"ס היסודי, חוזרת ונעורה כמעט לקראת כל פתיחת שנת לימודים חדשה בהקמתן של מסגרות חינוך פרטיות, חצי פרטיות, לגליות או חצי לגליות ובשותפיות שונות, לעיתים גם משונות.

למעשה, עלה הנושא לסדר היום הציבורי דתי לאומי לפני למעלה מעשור ומחצה של שנים, עת הקימו אברכים בני "מרכז-הרב" את בית-הספר התורני נעם בירושלים. מערכת החמ"ד יצאה למיגננה שהטקטיקה העיקרית שלה היתה התקפה על נעם, דרכו, אישיו, אופניו וכד'. טענות רבות הושמעו כנגד נעם על בריחה מאינטגרציה – אי שילוב העדות והמעמדות בבית חינוך ולימוד אחד במטרה לצמצם את הפערים, על יציאת תחרותיות שאינה בריאה, על הוצאת "הטובים" ממערכת החמ"ד, על גרימת ירידה ברמה על בתי-הספר האחרים, על לימודי חול ברמה נמוכה, על "התחרדות" ועוד כהנה וכדומה.

נקטו, מצד החינוך הממ"ד, גם פעולות של הגנת עצמית כמו הקמת "ועדת השמונה" של שמונה בתי-ספר ממ"ד בירושלים אשר כגוש אחד החרימו את נעם על תלמידיו ומוריו, לא איפשרו מעבר הדדי של תלמידים, לא קיבלו לעבודה מורים/מורות שילדיהם לומדים בנעם ועוד.

המערכה היתה קשה מזו המתנהלת מול החינוך העצמאי, "החרדי" מתוך מחשבה כי נעם כבית-ספר בעל השקפה ציונית, מסכן יותר את החמ"ד ועלול לערער את מעמדו.

המלחמה היתה בתחילה בכל האמצעים כולם, הפגנות, עצומות, מכתבים, כלי תקשורת, פניות לבתי-משפט, מאבק במשרדי ממשלה, באמצעות העיריה ובכל דרך.

עם השנים הפך בית-הספר נעם בירושלים לעובדה קיימת, והמאבק נגדו באופן ישיר וספציפי דעך במעט אמנם, בפרסומים שונים, בכנסים, בסימפוזיונים בעניני חינוך וציבור, הועלה הנושא שוב ושוב, בעיקר על-י אנשי "תנועת נאמני תורה ועבודה" אלא שהמלחמה היום-יומית שכחה, הציבור הירושלמי התרגל ונוצרה במשך הזמן, מעין הסכמה של בדיעבד, על התפלגות התלמידים הירושלמים בין בתי הספר השונים, כשנעם בתוכם. מצב זה התאפשר עקב הגידול העצום, בלעה"ר, במספר תושבי ירושלים ובעיקר הדתיים שבהם, כך שנוצרה הרגשה שאין בית-הספר נעם "חי על חשבון" בתי הספר הממ"ד האחרים בעיר.

אלא ש'השקט התעשייתי' בתחום זה לא נמשך זמן רב.

עם התרבותם, ב"ה, של משפחות בוגרי ישיבות בעלי השקפה לאומית ופיזורם ברחבי הארץ, חזרה על עצמה התופעה במקומות רבים, כמעט ככתבה וכלשונה.

הנושא שב ועלה שוב ושוב, בכל חומרתו והדגשיו. עיתים הביאה המחלוקת בעיני החינוך התורני גם למחלוקת חברתית עמוקה ולהתפלגות בתוך הקהילות עצמן, בבתי־הכנסת, במתנ"ס, בחברה, ברבנים, ואפילו בפוליטיקה, בעיקר זו, המקומית.

לאחרונה התפרסמה ברבים קריאתו של ר' דב הוברטל בוגר ישיבת הרעציון, המשמש כיר"ר הדור הצעיר במשמרת הצעירה של המזרחי העולמי, להקמת רשת חינוך עצמאי תורני לאומי. קריאה זו זכתה לפרסום ולתגובות מכוונים ומגוונים שונים.

הרב יהושע נוימן המפקח הארצי על החינוך התורני במשרד החינוך יצא, בין שאר המגיבים, להגן על כבוד החינוך הממ"ד והגיב על הצעות הוברטל במאמר ב"הצפה", שעיקרו הגדרת יעדי החינוך הממלכתי דתי ומהותו, הקשיים ההיסטוריים המרובים שעמדו בפני הקמתו וביצורו של החמ"ד ועל חלקו הנכבד של החמ"ד בעיצוב אופיה של המדינה, מאז הקמתה.

אכן, גדול עד מאוד חלקו של החמ"ד באיחוד שבטי ישראל, בקליטת הגלויות השונות ובהישגים הנכבדים והרבים שהשיגו מערכות החמ"ד בחינוך תלמידיהן ובשילובם של בוגריהן בכל מערכות החיים בישראל. אני ירא להעלות על הדעת איך היתה נראית מדינת ישראל ללא החמ"ד וללא השגיו, אלה ונוספים. אשר על כן יש על כל איש ואיש מעמנו, לפי יכולתו, תפקידו, מעמדו והשפעתו להמשיך ולעשות כל מאמץ לחזק את מערכות החמ"ד, לעמוד לימין קברניטיו, להעניק להם את כל סוגי המשאבים ואת כל הסיוע והעידוד והגיבוי הנדרשים כדי לעמוד ולהמשיך להצליח במשימה הקדושה.

אבל...

אי אפשר עוד להתעלם מההתפתחויות שהביאו עימן השנים. קיים היום, בקרב מחננו, ציבור גדול, גדל והולך משנה לשנה, של הורים בני־תורה, בעלי השקפה ציונית־לאומית מוצקה וברורה מצד אחד ותורנית־דתית חזקה ועמוקה מצד שני, שאינו מוצא את מקומו בביה"ס הממ"ד הממוצע.

אתם, יורשה לי, דור ההורים, שלחתם אותנו ללמוד במערכות החמ"ד, חנכתם אותנו על ברכי תורה ועבודה, והפניתם אותנו (כן, אתם!) לישיבות התיכוניות. השתדלנו למלא רצונכם וללמוד היטב, להקשיב לכל מה שנאמר לנו ולכן הגענו גם לישיבות גבוהות ולישיבות הסדר וגם שם "לקחנו את הענינים ברצינות" (כך חנכתם אותנו!!) השתדלנו להעשות לבני־תורה – במובן המלא והיפה של המושג ומבלי לפגוע אף כמלוא נימה בכל הקשור לנאמנותנו השלמה והיסודית־בסיסית להשקפת עולמה של הציונות־הדתית. אדרבה רובנו התחזקנו עד מאוד גם בכך במהלך לימודנו/חינוכנו בישיבות.

היום, בבואנו להעניק לילדינו את החינוך הנראה לנו כמתאים וכנכון, עפ"י הדרך וההשקפה הזו, יש מכם, המבקשים לגלגל את ההסטוריה בחזרה ומנסים, מי בדיבורים מי במעשים, למנוע זאת מאתנו.

תהליך כזה, מלבד היותו בלתי צודק ובלתי נכון, להשקפתנו, הינו גם בלתי אפשרי. ההתקדמות הינה בלתי הפיכה והמנסים להודפה עלולים להוציאנו "אל מחוץ למחנה". ההפסד והנזק יהיו של כולנו, של היחיד והרבים, של הציבור הדתי-לאומי גם כתנועה אידיאולוגית, גם כתנועה פוליטית, כגורם משפיע, ובסופו של דבר, למרות רצוננו, גם של המדינה כולה.

יש דוגמאות מספר מאירועי השנים האחרונות להתפתחויות שכאלה בתחומי החינוך התורני-לאומי. די לנו בזאת אם נזכיר את נטילת החסות – הבעלות והאחריות על ביה"ס התורני "אחינועם" בירושלים העתיקה ע"י החינוך העצמאי האגודאי. נזכיר לשוכחים כי למעלה מ-90% מתלמידי "אחינועם" הם ממשפחות בעלות השקפה דתית-לאומית, (רבים מהם בוגרי ישיבת הכותל), אשר נדחקו שלא ברצונם, בזמנו, לפינה הזו בגלל לחצם ועיקשותם של קיצוניים מן הצד האחר אשר בקרבנו.

היום, בפריחתו של "אחינועם" (ידע אישי!!) ישנם נסיונות מצד גורמים שונים לקטוף את הפירות המשובחים שלו ולהעבירם לגנו של החמ"ד, אבל זה כמובן מעשה אשר לא יעשה ובודאי שלא באיחור רב שכזה, אלא שיש לפחות להסיק את המסקנות של, "מכאן ולהבא".

צריך לעקור מן הלב ומן הראש את אקסיומת הטעות שמנסים מי שמנסים, להחדיר לנו בראש, כי כביכול הקפדה בקיום מצוות ושמירה על קלה כחמורה, מתוך עיון, לימוד והבנה, הינם הקצנה, הינם חרדיות (במובנה הפוליטי, המקובל של המילה) אין זה נכון!! זהו עיוות!! אדרבה, היא היא הציונות-הדתית האמיתית אליבא דמיסדיה הרעיוניים שהיו מהם, כידוע לכל, גדולי עולם, בתורה ובמידות, בהלכה ובמעשה...

לולי דמיסתפינא הייתי אומר שיש מאותם "הוגי דעות" החוששים שההקפדה תגיע בסופו של דבר גם אליהם הביתה, יותר משהם חוששים לעתידה של הציונות הדתית...

עם כל האמור לעיל, והכבוד והאהבה למערכת החינוך הממלכתית-דתית וידיעת חשיבותה, ביה"ס הממלכתית-הסטנדרטי, הממוצע והמצוי היום אינו יכול, ברוב המקרים, לענות על צרכי הציבור התורני. לצערנו, לא כל המורים בחמ"ד מתאימים לנורמות ההתנהגות הדתיות שקיבל על עצמו ציבור זה. לא בכל בתי-הספר מתאימה האוירה לזו שהוא שואף אליה ומחנך אליה בבית ועוד ועוד, וזאת מלבד נושא כמות השעות התורניות ואיכותן.

בוודאי ש'הגישה הפלגנית האומרת תנו לי פינה לחינוך ילדי הפרטיים ותנו לא אינה גישה המסורתית של המזרחי", (כדברי ר' י. נוימן, שם) אלא שהתנועה

הדתית-לאומית התיימרה, ובמרבית המקרים גם הצליחה, להתייחס לכלל הבעיות שבכל נושא ונושא ולמצוא פתרונות כלליים-ממלכתיים. גם בנדון דנן אין הפתרון של דחיקת רגלי חפצי החינוך התורני החוצה יכול להחשב בבחינת פתרון השקפתי, אידיאולוגי, ממלכתי...

למעשה מה שנובע מקביעה כזו הוא שאין מקום ל"כאלה" ("לישיבה-בוחריים") בתוך החמ"ד – ואם כן זוהי הרי הפלגנות בשיאה... לזה פלורליזם יקרא!?

עלינו לבנות מערכת כזו שתענה על כל היבטיה של הסוגיה, וניתן, לא בנקל, לעשות זאת.

אני מפנה את תשומת לבם של הקוראים, למסמך "הכרעת שר החינוך והתרבות בענין ביה"ס נעם בקרית-אתא", מסמך שיצא מפני שר החינוך והתרבות דאז, נכבדנו, מר זבולון המר, שיש בו מלבד קביעת מסמרות והכרעה לקרית-אתא גופה גם, ובעיקר קביעת עקרונות כלליים בענין החינוך התורני-לאומי. אצטט משפטים בודדים ממסמך זה, שיש בו לענ"ד, חשיבות הסטורית, אם ישכילו אישי החמ"ד להסתייע בו. המבקש להעמיק בסוגיה זו, יעיין נא במסמך המקיף והיסודי כולו, ואל יסתפק במסר שורות אלה:

"... אני מצדד, אפוא, ביזמה של מחנכים והורים להעמקה וליחודיות של תכנים ומסגרות בחנוך.

במסגרת זאת ועל-פי תפיסה זאת, אני תומך גם ביוזמת הורים בחנוך הממ"ד להגביר את הלימודים התורניים של ילדיהם, ולקיים ולבנות בתי-ספר תורניים ראויים לשמם מכל הבחינות. יחד עם זאת, אני תובע ממערכת החנוך תודעה – עמוקה של מעורבות ואחריות לכלל הציבור והישוב...

...השאלות שהתעוררו בקרית-אתא שבאו לאחר מאבקים דומים בישובים אחרים בארץ מחייבת "לקרוא את המפה" של החמ"ד, לגבש עמדות ולקבל החלטות מקדימות באשר לעתיד. נראה לי שאגף החנוך הדתי והמועצה לחמ"ד צריכים להערך בתחומי היוזמה, התפיסה, התכנון, הפיקוח וההדרכה, על-פיהם יגבר רצון ההורים להיות מעורבים בשיפור החנוך של ילדיהם, ותתחזק השאיפה להשתתף בעיצוב בית-ספרם, אם כבית-ספר תורני יחודי, אם כבית-ספר בו מוגברים הלימודים התורניים כתפיסה מקיפה ורחבה. אם כבית-ספר בו מתקיימות זו בצד זו המגמות השונות, כל אלו צריך שתתקיים בהם מחויבות ואחריות לאינטגרציה בחנוך.

כאמור, מחייב הדבר הערכות מחשבתית מחודשת, מבנה ארגוני מתאים ותנופה ויוזמה רבה". (ע"כ הציטוט).

המסמך, ובעיקר, החיים "השוטפים" בנעם קרית-אתא, ובעקבותיו גם ברחובות, עפ"י עקרונותיו של המסמך, עם כל הקשיים, מוכיחים כי אכן ניתן למצא נוסחאות טובות של מסגרות חינוך ממלכתיות דתיות-תורניות על מורכבותן.

לאחרונה נעשה במעלה־אדומים נסיון לשלב מגמה תורנית עצמאית בתוך ביה"ס הממלכת־ידיתי המקומי, כחלק אינטגרלי של ביה"ס תחת קורת גג אחת ובניהולו של מנהל אחד. יש לאפשר לנסיון מיוחד זה להתפתח ולהתקדם ואולי יהיה בו כדי להוות דגם למקומות נוספים. אגב, עתירה לבג"צ נגד נסיון זה – נדחתה על־ידי ביהמ"ש העליון.

בדרשנו חינוך תורני לילדינו איננו מבקשים "פינה ותו לא" (כדברי ר' י. נוימן, שם), אדרבה, אנחנו מבקשים מגרש שלם, גדול, מסודר, חוקי וממלכתי, כדי לאמן בו את ילדינו לקראת היותם ל"אנשים" – טובים, נאמנים לה' ולתורתו, ומועילים לעם, לארץ ולמדינה. כך מתחייב מאמונתנו ומהשקפתנו, קרי: ממשנת הציונות הדתית, כפי שאנו מבינים אותה מתוך לימודה בעיון, כדרכה של תורה.

אלא שיש לעשות זאת כאמור, מתוך ראייה ממלכתית־כללית ותוך מניעת כל פגיעה אפשרית בחינוך הממלכתי־ידיתי הבסיסי, תוך מחויבות מעשית לשמירה על עקרונות שילוב כל העדות כולן וקליטתם של תלמידים מכל שכבות הציבור כולל טיפול בתלמידים בני משפחות במצוקה.

בכל מקום בו מתעורר, בבחינת "איתערותא דלתתא" הצורך בהקמת מסגרת חינוך תורנית־לאומית והנתונים העובדתיים בשטח מצדיקים זאת – יש לעשות הכל כדי לסייע ולקיימה כמסגרת ממלכתית־תורנית, לקרבה, לתת לה לגיטימציה, עידוד ומשאבים.

הטכניקה לביצוע נכון ויעיל של מגמה זו היא אמנם נושא חשוב וכבד – אך לא היא הקובעת. אחרי שהעקרון יוסכם ציבורית־השקפתית יש להסכים גם על הדרך לביצועו, אם יהיה זה אגף נפרד במשרד החינוך או שתהיה זו יחידה עצמאית של החמ"ד או זרוע משנית שלו או כל רעיון ארגוני אחר.

אכן, שיפור עצום חל בכל תחומי העשייה בחמ"ד. חלקו הגדול קשור בדרישה לחינוך תורני מגובר, והקמת מסגרות חינוך דוגמת "נעם", בחינת "קנאת סופרים תרבה חכמה" ושיפור משמעותי עוד יותר יהיה בס"ד אם נקדם את המהלך, כאמור לעיל, ולא נעצור בעדו.